

17202

БИБЛИОТЕКА ИСТОРИЈА
НА СРПСКОГ ЈАЗИКА
Л. Бр. 5097
П. Бр.

М А Т И Ц А С Р П С К А

ЗБОРНИК

ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

IV—V

Уредништво:

Др РУДОЛФ КОЛАРИЧ Др ПЕТАР ЂОРЂИЋ
Др ПАВЛЕ ИВИЋ

НОВИ САД

1961—1962

АКЦЕНАТСКИ РЕЧНИК ШАБАЧКОГА ГОВОРА

БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ

Овај је рад резултат упоређивања акцента у градском шабачком говору с Вуковим и Даничићевим акцентом као и с акцентом у важнијим речницима српскохрватским. Да излагање не би заузело сувише простора, овде ће азбучним редом бити показане само оне речи и облици у којима шабачки говор одступа од данашње књижевне норме; и биће дат само шабачки акценат, пошто је данашњи књижевни акценат врло добро познат. Изузетно, у оним категоријама где у дијалектима постоје велика колебања, биће показана ситуација у шабачком говору и кад се она поклапа са књижевним акцентом. У извесним случајевима постоји разлика међу генерацијама. Акценат старије генерације обележио сам са „senior“ а млађе са „junior“. Где ових ознака нема — све се генерације слажу у акценту.

Мислим да ће овај рад бити користан и дијалектологији и нормативној акцентологији. Дијалектологији — јер ће је упознати с акцентом једнога западносрбијанскога говора. Нормативној акцентологији — јер ће јој дати материјал једнога говора који лежи у најужој основици српскохрватскога књижевног језика. А управо на основу синтезе стања у таквим говорима и може се фиксирати стварно нормативна српскохрватска акцентуација.

Пошто завршим изношење материјала, даћу закључке који су релевантни пре свега за нормативну акцентологију.

Нећу говорити о судбини неакцентованих дужина у шабачком говору. Ситуација је блиска оној у мачванском говору а њу сам детаљно приказао у раду *Неакцентивоване дужине у говору Мачве* који је одштампан у сарајевским *Пуштањима књижевности и језика* (књ. IV и V, свеска Б, стр. 127—134).

Прећи ћу стога одмах на изношење материјала.

Абисинче = *Абисинче*. — *Аврамче*. — *ага*. — *ађуијднѝ* (*ађуијанѝ*). — *азбука*. — *азбучан*. — *Азија*. — *азѝски*. — *акадѝмски*. — *алкохол*. — *анализовати* = *анализовати*. — *анђедски*. — *арија*. — *арѝица* (*арѝица*). — *архѝијски*. — *Аусѝроуѓарска*.

бадѝва. — *бакалски* = *бакалски*. — *бановић* = *бановић*. — *баѝиѝи* = *баѝиѝи*. — *баѝиѝа*. — *баѝиѝованѝија*. — *безбѝдностѝ*. — *безбожан* = *безбѝжан*. — *безбожник* = *безбѝжник*. — *безбожнички* = *безбѝжнички*. — *безвѝран*, *-рна*, *-рно*. — *без њѝга* = *без њѝга*. — *беланчевина* = *беланчевина*. — *бѝс*, лок. синг. *бѝсу*, пл. *бѝсови*, *бѝсѝва*, *бѝсовима*. — *бѝсконачан*. — *бѝсконачностѝ*. — *бѝсѝрекѝран*. — *бѝсѝримѝран*. — *бѝсѝрисѝрасан*. — *бѝсѝилесан*. — *бѝсѝилесностѝ*. — *бѝшчовечан*. — *биѝи*, *будем*, имперф. *бѝме*. — *биѝчевати*, *биѝчујем*. — *биѝчић*, *-ића*. — *блѝгодати* = *блѝгодѝи*. — *блѝгодатиѝи*. —

кабадаџија. — ка̀д̄а̄. — кадиџница (кадиџница). — ка̀дровац. — ка̀ка̀в, -к̄ва̄, -к̄в̄о̄. — к̄ер, к̄ерови, к̄ерова̄, к̄еровима (senior к̄еровима). — к̄ӣја̀вица. — К̄ӣкло̄й. — к̄ико̀ша̀йи, к̄ико̀ше̄м. — К̄ӣџар. — к̄ӣч̄мени. — к̄ӣч̄меџак. — к̄ла̀с, лок. синг. к̄ла̀су, пл. к̄ла̀сови, -џва, -џвима. — к̄лу̀йа, ак. синг. к̄лу̀йџ, ном. пл. к̄лу̀йе. — к̄ључа̀џница (к̄ључа̀џница). — к̄ључӣћ. — к̄не̄з, пл. к̄не̄ж̄еви, к̄не̄ж̄ева̄ (senior к̄не̄ж̄ева̄), к̄не̄ж̄евима (senior к̄не̄ж̄ева̄). — к̄н̄ь̄ж̄е̄вник. — к̄џац, пл. к̄џӣци, к̄џа̀ца (к̄џа̀ца̄), к̄џӣцима. — ко̀жека̀в, -к̄ва̄, -к̄в̄о̄. — ко̀лонизова̀йи. — ко̀ленџе. — ко̀манда̀нӣ = ко̀манда̀нӣ. — ко̀нсџана̀нӣ = ко̀нсонан̀нӣ. — ко̀нсӣџанѝно. — ко̀нӣџненӣ = ко̀нӣџненӣ. — ко̀нчӣћ. — ко̀џанӣчки. — ко̀џички. — ко̀ре̄к̄ӣно. — ко̀рис̄џан. — ко̀рис̄џӣӣ. — ко̀сӣ, ген. пл. ко̀сӣџу. — ко̀ша̄о, ко̀шла, пл. ко̀ш̄лови, ко̀ш̄лова̄, ко̀ш̄ловима. — кра̄ј (кра̄ј), кра̄ја, лок. синг. кра̄ју, пл. кра̄јеви, кра̄јева̄, кра̄јевима. — к̄р̄в, к̄р̄ви (senior к̄р̄ви). — к̄р̄ж̄ла̀вӣӣ, к̄р̄ж̄ла̀вим. — к̄р̄сӣ, лок. синг. к̄р̄сӣџница = к̄р̄сӣџница. — к̄р̄сӣћ, -ӣћа. — к̄р̄џ, пл. к̄р̄џови (senior к̄р̄џови), к̄р̄џова̄ (к̄р̄џова̄, senior к̄р̄џова̄), к̄р̄џовима (senior к̄р̄џовима). — к̄р̄џӣћ, -ӣћа. — к̄ум, пл. к̄умови, к̄умова̄ (к̄умова̄), к̄умовима (senior к̄умовима). — к̄умче. — ку̀йӣца (ку̀йӣџӣца, ку̀йӣџӣца, ку̀йӣџӣца). — ку̀џеван. — ку̀џӣња = ку̀џна. — ку̀џӣњски = ку̀џски.

ла̀ба̀вӣӣ, ла̀ба̀вим. — ла̀бора̀й̄џрӣџум (ла̀бора̀й̄џрӣџ) = ла̀бора̀й̄џрӣџа. — ла̀ж, ла̀жи (ла̀жи). — ла̀ка̀йӣ = ла̀ка̀йӣ, лок. синг. ла̀к̄ӣџу = ла̀к̄ӣџу. — ла̀ко̀ве̄ран. — ла̀ко̀ве̄рнос̄ӣ. — ла̀йӣнски. — ле̄џа̀џӣца (ле̄џа̀џӣца). — ле̄џос̄ӣ. — ле̄й̄џӣа, ак. синг. ле̄й̄џӣџу, пл. ле̄й̄џӣџе. — ле̄џӣ, лок. синг. ле̄џӣџу, пл. ле̄џӣџови, -џва, -џвима. — ле̄џак. — ле̄џова̀лӣӣџе. — ле̄џӣџӣ. — лӣџӣџӣ. — лӣџӣ, лок. синг. лӣџӣџу, пл. лӣџӣџови, -џва, -џвима. — лӣџӣћ. — лџац, лџаца̄ = лџаца̄, пл. лџаца̄ = лџаца̄, лџаца̄ (лџаца̄), лџаца̄ (лџаца̄). — лџачки. — лџака̀йӣ, лџа̀чем. — лџа̀чӣћ (лџа̀чӣћ). — лу̀к, лок. синг. лу̀ку, пл. лу̀кови, -џва, -џвима.

љу̀љу̀џӣка̀йӣ, -а̄м (-а̄мо, -а̄џӣе).

ма̄ј, ма̄ја, лок. синг. ма̄ју. — ма̄јмунче. — ма̀ла. — ма̀нџа. — ма̀сла̀чак. — ма̀сӣџӣџӣца (ма̀сӣџӣџӣца). — ма̀џка̀йӣ, ма̀џчем = ма̀џка̀йӣ, ма̀џчем. — ма̀х. — senior ма̀хнӣџӣџӣ, ма̀хнӣџӣам = junior ма̀хнӣџӣџӣ, -а̄м. — ма̀ховина. — ма̀чева̄ње. — ма̀чева̀йӣ, ма̀чу̀жем. — Ма̀џа̀рче. — ме̄џ, ме̄џа, лок. синг. ме̄џу. — ме̄џа. — ме̄џӣмац. — ме̄се̄џ, лок. синг. ме̄се̄џу (ме̄се̄џу). — ме̄сн̄ӣ. — Мӣџо̀л̄џан. — Мӣла̀нче. — мӣл̄џӣ, лок. синг. мӣл̄џӣџӣ. — мӣмо̄џӣ (мӣмо̄џӣ). — мӣџӣћ. — мӣџӣћни. — ме̄сӣџа̀нџе. — ме̄сӣџӣџе. — ма̀де̄ж. — ма̀џос̄ӣ, лок. синг. ма̀џос̄ӣџӣ. — ма̀л̄џан. — ма̀но̄џӣџӣџовани. — ма̀џӣџӣња. — ма̀џа. — ма̀џац, ма̀џа, лок. синг. ма̀џу. — ма̀мак, пл. ма̀мџи. — ма̀мџӣћ, -ӣћа. — ма̀ре. — ма̀сӣ, ма̀сӣџа, пл. ма̀сӣџови, -џва, -џвима. — ма̀сӣџӣћ. — ма̀ра̄в, пл. ма̀ра̄ви, ма̀ра̄ви, ма̀ра̄вима (senior ма̀ра̄вима). — ма̀ра̄вић. — Ма̀ра̄вче̄вић. — ма̀рӣџачки. — ма̀рӣџа̀џӣџӣца. — ма̀рӣџа̀џӣџӣ, ма̀рӣџа̀џӣџӣ. — ма̀рӣџа̀вље̄ње. — ма̀џ, пл. ма̀џеви, ма̀џева̄ (senior ма̀џева̄), ма̀џевима (senior ма̀џева̄). — ма̀џӣћ. — ма̀џӣџе. — Ма̀џа̀мед. — ма̀џа̀медовац. — ма̀џа̀медовски. — ма̀џӣџац. — ма̀џӣџӣџӣџе. — ма̀џӣџӣџе.

на̀вала. — на̀ве̄сӣти, на̀ве̄де̄м, -е̄мо = на̀ве̄сӣти, на̀ве̄де̄м, -е̄мо. — на̀ву̀џи, на̀ву̀џем = на̀ву̀џи, на̀ву̀џем. — на̀говор, лок. синг. на̀говору. — на̀ву̀џи, на̀ву̀џем = на̀дву̀џи, на̀дву̀џем. — на̀д̄не̄џи, на̀д̄не̄с̄ем = на̀д̄не̄с̄ем. — на̀д̄џӣ = на̀д̄џӣ. — на̀џа̀лос̄ӣ. — на̀џа̀о. — на̀џа̀д. — на̀џӣ = на̀џӣ, р. пр. на̀џӣа̄о = на̀џӣа̄о. — на̀џа̀д. — на̀ме̄џӣџӣџӣ = на̀ме̄џӣџӣџӣџӣ. — на̀ма̀џо̀џӣџӣ. — на̀ма̀џо̀џен. — на̀не̄џӣ, на̀не̄с̄ем = на̀не̄с̄ем. — на̀џо̀сл̄е̄џӣку = на̀џо̀сл̄е̄џӣку. —

принципима наше књижевне акцентуације, проф. Белић је у своме *Правопису* показао и ову појаву.

4) У шабачком говору, бар у говору градског становништва, промена />\ у дат.-инстр.-лок. пл. типа *глава*, јавља се само код именице *рука*: *рукама*. И проф. Белић је у *Правопису* ову појаву показао само код именице *рука*.

5) У лок. синг. именица некадашњих *о/јо* основа акценат се у шабачком говору доследно помера према крају једино код типа *град*, *града* и то код именица које не значе нешто живо. Код осталих типова ова се појава губи, а код типова *гдвѡр*, *ддгодѡј* и сл. готово је потпуно ишчезла. Шабачки говор, дакле, потпуно оправдава одлуку Правописне комисије да у *Правописном речнику* покаже и акценат *гдвору*, *ддгађају* (Lj. Jonke, *Pravopisna komisija o akcentima*, Jezik, Zagreb 1957—1958, br. 2 (33—37)35).

6) У ген. пл. одн. дат.-инстр.-лок. пл., именица типа *град* шири се акценат ном. пл., па је у употреби и *градвѡ* и *градѡва* као и *градѡвима* и *градѡвима*, с тим што старије генерације радије употребљавају акценат *градѡвѡ* — *градѡвима*. Шабачки акценат, дакле, и овде потврђује оправданост интервенције коју је спровео проф. Белић, а коју је прихватила и Правописна комисија (Jezik, о. с., 35).

7) Код именица fem. на сугласник типа *радѡсѡи* и сл. дефинитивно је изгубљен акценат лок. синг. типа *радѡсѡи*. Код именица типа *дблѡсѡи* померање акцента према крају у лок. синг. у шабачком говору јавља се само у именице *јдмѡи*, па се говори *јдмѡи* и *јамѡи*.

8) У ген. пл. именица fem. на сугласник типа *кѡсѡи* према Даничићевом *кѡсѡију* у Шапцу је, као и у Поцерини, *кѡсѡију* (в. Московљевић, *Акцентајски сисѡем ѡоцерског говора*, стр. 32). Овако сам забележио у Срему и у Мачви.

9) Именице страног порекла типа *командѡи* у приличном броју случајева изговарају се у данашњем шабачком говору са " на последњем слогу (*командѡи*).

10) Именице типа *учиѡница* у шабачком говору доследно се изговарају: *учиѡница* (*учиѡница*). Правописна комисија препоручује акценте *учиѡница* и *учиѡница* (Jezik о. с., 36).

11) Деминутивни форманс *-ић* код двосложних именица masc. готово је доследно дуг (*сѡић*).

12) Глаголи типа *ћѡсѡиѡи* у шабачком говору доследно гласе *ћѡсѡиѡи*, *ћѡсѡим*.

13) Код неких сложених глагола у шабачком говору јавља се двоструки акценат инфинитива (*дѡвѡћи* — *дѡвѡћи* и сл.). Као што је познато, има говора у којима прости овакви глаголи имају ^ на основи: *ѡвѡћи* и сл. (в. Ј. Вуковић СДЗб X, 304). У шабачком говору овде је ситуација једнака Вуковој (*ѡвѡћи*). Али чињеница што се и у Поцерини (Московљевић, о. с., 57), и у Мачви као и у Шапцу код композита јављају оба акценатска типа као да указује на претпоставку да се у саставу данашњег становништва северозападне Србије налазе и елементи који су имали инф. *ѡвѡћи* и елементи који су имали инф. *ѡвѡћи*.

14) Глаголи типа *бр̑ѣти* имају двојак акценат през.: *бѣрем* и *бѣрѣм*.

Композита од **несѣти* имају у шабачком говору двојак акценат през.: *донѣсѣм* и *дѣнесем*.

15) У шабачком говору нема појава у акценту през. као што су *чѣйѣмо* или *дѣйѣшиѣју*, ни појава у акценту радног придева као што је *куйѣвао* и сл.

Напомена: У наведеном материјалу нема података о акценту аориста, имперфекта и прилога времена садашњег и прошлог зато што су ови облици у шабачком говору у процесу губљења. — Што се тиче преношења акцента на проклитику, оно је у шабачком говору факултативно.¹

Београд

¹ Овај је рад написан пре изласка из штампе новог *Правописа*.